

Selkokielinen materiaalipaketti taidetyös- kentelyn tueksi erityistaidetoiminnan asia- kasryhmille

Elisa Kosunen

2023 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Selkokielen materiaalipaketti taidetyöskentelyn tueksi erityistaidetoiminnan asiakasryhmille

Elisa Kosunen
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2023

Elisa Kosunen

Selkokielineen materiaalipaketti taidetyöskentelyn tueksi erityistaidetoiminnan asiakasryhmille

Vuosi 2023 Sivumäärä 36

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa selkokielineen materiaalipaketti värisävyistä taidetyöskentelyn tueksi erityisen tuen tarpeessa oleville ryhmille. Materiaalipakettiin sisältyy opas ja kortit. Opinnäytetyö on muodoltaan kehittämistyö. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Helsingin lyhytaikaiskoti ja työpaja Lyhty ry. Kehittämistyön tavoitteena oli tuottaa materiaalia, joka tukee itsenäistä toimintakykyä, oppimista ja tahdon ilmaisua sekä toimii apuvälineenä taiteellisessa ilmaisussa ja taiteen tuottamisen prosesseissa.

Opinnäytetyön tietoperusta rakentui tietoon erityistaidetoiminnasta, puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiomenetelmistä, erityisen tuen tarpeesta, selkokielestä, graafisesta kommunikaatiosta, esteettömyydestä, saavutettavuudesta ja yhdenvertaisuudesta. Kehittämismenetelminä käytettiin havainnointia ja dialogista keskustelua.

Asiakasryhmä testasi materiaalipakettia käyttäen sitä taidetyöskentelyssään yhdeksän kuukauden ajan. Asiakasryhmältä ja heidän ohjaajiltaan kerättiin palautelomakkeen avulla palautetta tuotteen käytöstä sekä kehittämissuhteita. Testijakson ja kerätyn palautteen perusteella materiaalipaketti oli ollut hyödyllinen apuväline taiteellisen työskentelyn tukena ja sitä oli pystytty soveltamaan ja käyttämään monipuolisesti yksilökohtaisen tarpeen mukaan. Palautteen mukana tulleiden kehitysehdotusten pohjalta materiaalipakettia voidaan kehittää monipuolisemmaksi, selkeämmäksi ja vielä useammalle käyttäjälle soveltuvammaksi.

Elisa Kosunen

A plain-language material package to support artistic work for customer groups with special needs

Year	2023	Pages	36
------	------	-------	----

The purpose of the thesis was to create a package of materials on colors in plain language to support the artistic work of groups with special needs. The material package includes a guide and cards. The thesis takes the form of development work. The thesis was commissioned by the Helsinki Short-term Care Home and Workshop Lyhty Association. The aim of the development work was to produce material that supports independent functioning, learning and expression of will, and acts as an aid to artistic expression and artistic production processes.

The theoretical basis of the thesis was built on knowledge about special art activities, speech support and substitute communication methods, special support needs, plain language, graphic communication, accessibility and equality. The topic of the thesis was chosen because of the need to produce materials in plain language to support learning, independent functioning and artistic work.

The client group tested the material package using it in their artistic work for nine months. A feedback form was used to collect feedback from the client group and their supervisors on the use of the product and suggestions for development. The test period and the feedback collected showed that the toolkit had been a useful tool to support artistic work and that it could be applied and used in a variety of ways according to individual needs. Based on the feedback received, the package can be developed to be more versatile, accessible and suitable for even more users.

Keywords: outsider art, development work, plain-language, visual communication, functional capability

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Helsingin lyhytaikaiskoti ja työpaja Lyhty ry	7
3	Eriyisen tuen tarve	7
4	Eriyistaidetoiminta	8
4.1	Eriyistaidetoiminnan ohjaaminen	8
4.2	Esteettömyys, saavutettavuus ja yhdenvertaisuus	9
4.3	Taide ja taiteilijuus väylänä osallisuuteen yhteiskunnassa	10
4.4	Taiteen tekemisen merkitys ja mahdollisuudet.....	11
5	Selkokieli	12
5.1	Selkojulkaisun ulkoasu.....	12
5.2	Selkokuva.....	13
5.3	Kuvallinen kommunikaatio.....	14
6	Väriopin päävärit ja niiden käyttö	14
7	Opinnäytetyön prosessi	14
7.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	15
7.2	Kehittämismenetelmät	15
7.3	Dialoginen keskustelu.....	17
7.4	Havainnointi	17
7.5	Kehittämistyön suunnittelu ja toteutus	19
7.6	Toteutus ja testikäyttö.....	21
7.7	Tuotoksen arviointi ja kehittämis ehdotukset	24
8	Kehittämistyön arviointi.....	24
9	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	25
10	Pohdinta	27
	Lähteet.....	30
	Kuviot	33
	Kuvat	33
	Liitteet	34

1 Johdanto

Tämän kehittämismuotoisen opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa erityisen tuen tarpeessa oleville ryhmille taidetyöskentelyn tueksi opas ja kortit, jotka tukevat itsenäistä toimintakykyä ja taiteellista ilmaisua sekä auttavat oppimisessa. Opinnäytetyön tavoitteena oli lisätä esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä luoda kuvallinen menetelmä oppimisen ja työskentelyn tueksi. Opinnäytetyön aihe valikoitui käytännön työelämäkokemuksen kautta havaitusta tarpeesta tuottaa selkokielistä ja visuaalista materiaalia itsenäisen toimintakyvyn, oppimisen ja taidetyöskentelyn tueksi erityistaidetoiminnassa työskenteleville asiakkaille. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Lyhty ry. Asiakkailla on hahmotuksen, muistin, oppimisen ja toimintakyvyn haasteita, joiden tueksi oli havaittu tarve selkokieliselle materiaalille, joka tukee oppimista ja itsenäistä toimintakykyä. Kehitysvammaliiton (2022a) mukaan kehitysvammaisuudella tarkoitetaan vaikeutta oppia ja ymmärtää uusia asioita. Oikeanlaisen tuen avulla jokaisella on mahdollisuus kehittyä ja oppia uutta.

Opinnäytetyön taustalla vaikutti mahdollisuus luoda erilaisia tapoja kommunikoida tämänkaltaisten haasteiden helpottamiseksi. On tärkeää tarjota yksilöllisiin tarpeisiin vastaavia kommunikaatio- sekä työskentelyvälineitä, jotka tukevat asiakkaan itseilmaisua sekä toimijuutta. Kuvakommunikaatio ja selkokieli ovat tärkeitä erityisen tuen tarpeessa olevien ryhmien kanssa työskennellessä. Suunnittelemani oppaan ja kuvakorttien tarkoitus oli luoda muistin ja hahmottamisen tueksi selkeä työväline värien sekoittamiseen sekä itsenäisen toimintakyvyn ja työskentelyn vahvistamiseksi. Selkokielisen materiaalipaketin tavoite oli avustaa ja tukea asiakkaiden itsenäistä työskentelyä, toimintakykyä ja taiteellista ilmaisua. Lisäksi kuvakortteja on mahdollista käyttää muun taiteellisen työskentelyn ja visuaalisen ilmaisun tukena. Kortteja voidaan käyttää apuvälineenä esimerkiksi värien suunnitteluvaiheessa erilaisissa käsityöprojekteissa. Kortit mahdollistavat myös työntekijän sekä asiakkaan monipuolisemman interaktion ja mielipiteen ilmaisun visuaalisin keinoin. Opinnäytetyöprojektissa syntyvät opas ja kortit toimitettiin taide- ja tekstiilityöpaja Luovillan asiakkaiden testattavaksi. Luovillan asiakkaiden ja ohjaajien kokemukset oppaan ja korttien käytöstä taidetyöskentelyn tukena sekä kehittämis ehdotukset kerättiin palautelomakkeen avulla. Käytettävä palautelomake oli selkokielinen ja sen avulla oli mahdollisuus ilmaista mielipide sekä kirjallisesti että kuvien avulla. Palautelomakkeen pystyi täyttämään itsenäisesti tai ohjaajan tuella.

Tämän opinnäytetyön teoreettinen tausta rakentuu tietoon erityisen tuen tarpeesta, erityistaidetoiminnasta, esteettömyydestä, saavutettavuudesta, yhdenvertaisuudesta, osallisuudesta ja kulttuurisesta osallisuudesta, taiteen merkityksestä, selkokielestä ja kuvakommunikaatiosta. Lisäksi siinä käsitellään lyhyesti taiteen tekemisen merkitystä ja värioppia.

2 Helsingin lyhytaikaiskoti ja työpaja Lyhty ry

Lyhty ry on yleishyödyllinen voittoa tavoittelematon yhdistys, jonka eettisenä päämääränä on toimia kehitysvammaisen, hänen omaistensa ja koko yhteiskunnan hyvinvoinnin edistämiseksi. Lyhty ry on perustettu vuonna 1993. Lyhty ry järjestää asuntoja ja asumispalveluja, oppimisympäristön nuorille aikuisille, osallistavaa työ- ja päivätoimintaa tekstiili-, ulkotyö-, kahvila-, media-, musiikki-, ja yleistyöpajassa sekä tapahtumia ja kulttuuri- ja vapaa-ajan toimintaa. Lyhty ry tutkii ja muuttaa toimintaansa eettisen tavoitteensa saavuttamiseksi ja on siten innovatiivisesti ja aktiivisesti mukana yhteiskunnan kehittämässä. (Lyhty ry 2022a.)

Lyhty ry:n taide- ja tekstiilityöpaja Luovilla tarjoaa työpajalaisille mahdollisuuden kehittää ammattitaitoaan taiteilijana tai käsityöntekijänä omien vahvuksiensa pohjalta. Toimintaa ohjaa työpajalaisten yksilöllisistä voimavaroista lähtevä ja luovuutta tukeva toimintatapa sekä itseilmaisun tarve käsityön ja kuvallisen ilmaisun keinoin. Työpajassa tehdään tekstiili- ja kuvataidetta monipuolisilla menetelmillä. Työpajalaiset pitävät omia taidenäyttelyjä sekä suunnittelevat ja valmistavat myyntiin meneviä tekstiilitöitä. Ohjaajina toimii sosiaali- ja kulttuurialan ammattilaisia. Luovillassa annetaan tilaa rohkeille ideoille ja mahdollistetaan monipuoliset taideprojektit. (Lyhty ry 2022b.)

Taide- ja tekstiilityöpaja Luovillassa työskentelee 17 asiakasta ja 6 ohjaajaa. Asiakkaat työskentelevät monipuolisesti kuvataiteen ja käsityön eri osa-alueilla. Lähtökohtana taidetyöskentelyssä on asiakkaiden oma taiteellinen ilmaisu ja itse valitut tekniikat. Ohjaajat toimivat työskentelyssä apuna ohjaten ja tukien asiakkaan toimintaa. Luovillassa on pienet ryhmäkoot, yhdellä ohjaajalla on enintään neljä ohjattavaa asiakasta ryhmässään, jolloin yksilökohtainen ohjaaminen on mahdollista. Tuen tarve on jokaisella asiakkaalla yksilöllinen, joten ohjausräätälöidään yksilökohtaisesti. Yhteistä on, että kaikki asiakkaat tarvitsevat tukea toiminnanohjauksessa. Luovillassa panostetaan jokaisen asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin vastaamiseen ja toiveiden mahdollistamiseen.

Osa asiakkaista on työskennellyt taiteellisen ilmaisun parissa vuosikymmenien ajan, osa lyhyemmän aikaa. Osalla asiakkaista on vakiintuneet työskentelytekniikka ja materiaalit, joilla he ilmaisevat itseään. Osa kokeilee erilaisia tekniikkoja ja materiaaleja etsien ja kehittäen omaa taiteellista ilmaisuaan/kädenjälkeään. Ohjaajat avustavat työskentelyn lisäksi myös näyttelymahdollisuuksien, ammatillisen kehittymisen, yhteistyöverkoston- ja projektien kartoittamisessa ja toteuttamisessa.

3 Erityisen tuen tarve

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 3 § määrittää erityistä tukea tarvitseväksi henkilöksi ja asiakkaaksi henkilön, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja

terveyspalveluja kognitiivisen tai psyykkisen vammaan tai sairauden, päihteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan syyn vuoksi ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään siten kuin ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), 3 §:ssä säädetään. (Finlex 2014.)

Erityisen tuen tarve ei ole sidottu tiettyyn diagnoosiin tai vammaan. Määrittelyn piiriin kuuluvat myös ne henkilöt, joiden erityisen tuen tarve perustuu esimerkiksi useampaan sairauteen tai vammaan. Kyseessä voi myös olla vielä diagnosoimaton oireyhtymä, joka vakavasti vaikeuttaa henkilön kykyä toimia. Lisäksi määrittelyn piiriin kuuluvat henkilöt, joiden keskeinen ongelma on useasta eri syystä johtuva tuen tarve. (THL 2022.)

Asiakasryhmistä, joille opinnäytetyön materiaalipaketti tuotettiin, käytetään tässä raportissa nimitystä erityisen tuen tarpeessa olevat ryhmät sillä se kuvaa kattavasti moninaisen asiakaskunnan.

4 Erityistaidetoiminta

Erityistaidetoimintaa on kehitysvammaisten, autismin kirjon henkilöiden sekä laaja-alaisia oppimisen haasteita omaavien henkilöiden tuettu taidetyöskentely. Se on taidetoiminnan ala, jota ei olisi ilman erityistä tukea. Käsitteinä voidaan käyttää ilmausta erityistaidetoiminta tai tuettu taiteen tekeminen. Teokset ja taiteilijat jätetään ilman etuliitettä. Tarvittaessa taiteilijasta voidaan käyttää tarkentavaa nimitystä erityistä tukea tarvitseva taiteilija tai tukea tarvitseva taiteilija. (Taiteen edistämiskeskus 2021.)

Taiteen saavutettavuus ja esteettömyys mahdollistavat yhdenvertaisen taiteen. Yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia. Taidetyöskentelyssä yhdenvertaisuus tarkoittaa, ettei työskentelyä vaikeuttava vamma tai haitta saisi vaikuttaa henkilön mahdollisuuksiin ilmaista itseään taiteen avulla, opiskella taidetta tai tehdä taidetta työkseen. (Haveri 2016, 14.)

4.1 Erityistaidetoiminnan ohjaaminen

Erityinen tuki taiteen tekemisessä voi olla henkistä tai fyysistä. Se voi olla hyvin käytännön läheistä, esimerkiksi materiaalien ja tarvikkeiden hankkimista sekä tukea taiteen kentällä toimimiseen. On hyvin yksilöllistä ja joskus myös tilanteesta riippuvaa, minkälaista tukea kukin tarvitsee. Osa erityistä tukea tarvitsevista henkilöistä tarvitsee tukea kaikessa toiminnassaan, jolloin tukea tarvitaan myös koko taiteen tekoprosessin ajan. Erityinen tuki tarkoittaa erityisesti esteiden poistamista. Ohjaajan tulee varmistaa jokaisessa työvaiheessa, että tehdyt päätökset ovat taiteen tekijän tekemiä. Päätökset taiteen tekemisessä tarkoittavat jokaista työvaihetta kuten värien sekoittamista tai teoksen viimeistelyä. Taiteen tekijöiden kanssa on

hyvä kokeilla erilaisia yhdessä valittuja ja henkilön mielenkiinnon kohteiden tai taipumusten mukaisia työskentelymenetelmiä. Valintojen tekemisen mahdollistamiseksi erityistaidetoiminnassa tulisi esitellä monenlaisia tekniikoita ja lähestymistapoja. Erityistaidetoimintaa ohjattaessa hyviä toimintatapoja on muun muassa havainnollistaa ja käyttää selkeitä esimerkkejä ohjaamisen tukena. Taidetyöskentelyn perusasioista voidaan laittaa esille nähtäväksi muistilappuja, joiden laadinnassa voidaan käyttää apuna kuvakommunikaatiota. (Haveri 2016, 30-32.)

Taideohjaaja toimii taiteilijan ohjaajana taiteellisen prosessin kaikissa vaiheissa. Taiteellisen prosessin vaiheita ovat ideointi-, luonnostelu-, työskentely- ja viimeistelyvaihe. Taideohjaajan tehtävänä on tukea taiteilijan oman ilmaisun vahvistumista ja mahdollisimman itsenäistä työskentelyä. Taideohjaajalla tulee olla kuvataiteilijan ammatillista osaamista ja tietoa sekä ohjaamisen tarvittavat työvälineet- ja keinot, jotta hän osaa huomioida taiteilijoiden yksilölliset tuen tarpeet ja vahvuudet. Taiteilijat saattavat tarvita tukea monissa tilanteissa, kuten työskentelyn aloittamisessa ja lopettamisessa, toiminnan ylläpitämisessä, toimintojen automatisoimisessa ja ongelman ratkaisussa. Visuaalinen tuki sekä jäsenelty toiminta ja ympäristö helpottavat itsenäistä suoriutumista ja tavoitteiden saavuttamista. (Jokelainen 2019, 22.)

4.2 Esteettömyys, saavutettavuus ja yhdenvertaisuus

Saavutettavuus ja esteettömyys ovat käsitteitä, joita käytetään usein rinnakkain. Etenkin fyysisellä saavutettavuudella ja esteettömyydellä viitataan usein samaan asiaan. Saavutettavuus on esteettömyyttä laajempi ja kokonaisvaltaisempi käsite. (Leskelä 2019, 48.)

Esteettömyys tarkoittaa kokonaisuutta, joka mahdollistaa osallistumisen esimerkiksi työnteokoon, opiskeluun, harrastuksiin, kulttuuriin ja taiteeseen. Esteettömyydessä on kyse erilaisista tarpeista ja tarpeiden huomioonottamisesta. Esteettömyys on osa kestävästä kehitystä sekä edellytys yhdenvertaisuudelle. Esteettömyys merkitsee ympäristössä liikkumisen mahdollisuutta, palvelujen saatavuutta, tiedon ymmärrettävyyttä, välineiden käytettävyyttä, itseään koskevaan päätöksentekoon osallistumisen mahdollisuutta ja taiteellisen itseilmaisun mahdollisuutta. Erityistaidetoiminnassa esteettömyys tarkoittaa ympäristöä, jossa toimiminen on mahdollista, hyväksyvä ympäristöä sekä erityisen tuen tarpeen huomioimista ja siihen vastaamista. (Haveri 2016, 14.)

Saavutettavuus pohjautuu näkemykseen yhdenvertaisten mahdollisuuksien yhteiskunnasta. Saavutettavassa yhteiskunnassa ihmisillä on samat mahdollisuudet elää, toimia ja osallistua rajoitteistaan huolimatta. Erityisesti saavutettavuus nostaa esiin vammaisten ja toimintaesteisten ihmisten mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa muiden kanssa yhdenvertaisesti. Kognitiivinen saavutettavuus tarkoittaa tiedon ja tiedonkäsittelyn saavutettavuutta sekä

ratkaisuja, jotka helpottavat ymmärtämistä, hahmottamista, muistamista sekä uuden tiedon oppimista ja omaksumista. (Leskelä 2019, 48-49.)

Jokaisella ihmisellä on oikeus tarpeelliseen tietoon omalla kommunikointikeinollaan. Saavutettavuus tarkoittaa sitä, että tuotteet tai palvelut on suunniteltu sellaisiksi, että ne soveltuvat monenlaisille käyttäjille. Yksi tärkeä saavutettavuuden osa-alue on tiedon saavutettavuus, josta voidaan käyttää myös käsitettä kognitiivinen saavutettavuus, joka tarkoittaa ymmärtämisen helpottamista. Viestien sisällön täytyy olla selkeä, jotta se saavuttaa kaikki käyttäjät. Viestinnän saavutettavuus tulee huomioida painetussa ja sähköisessä mediassa. Saavutettavuutta ja selkeää ulkoasua tukevat esimerkiksi kirjainten riittävä koko ja selkeys sekä tekstin ja taustan riittävät kontrastit. Oleellista on selkeän kielen käyttäminen ja selkokielen sekä kuvilla tuetun materiaalin tuottaminen, jotta tieto saavuttaa myös heidät, joille selkeä yleis-kieli ei ole riittävän ymmärrettävää. Myös esimerkiksi mahdollisuus tekstin kuunteluun lisää saavutettavuutta. (Kehitysvammaliitto 2022b.)

Taiteen saavutettavuus tarkoittaa taidetoiminnan soveltumista mahdollisimman monenlaisille ihmisille mukaan lukien erityistä tukea tarvitsevat henkilöt. Se tarkoittaa myös taideteosten viemistä erilaisten yleisöjen ulottuville. Saavutettavasta ja esteettömästä taiteesta hyötyy kaikki ihmiset. (Haveri 2016, 14.)

Oikeusministeriön (2022) mukaan yhdenvertaisuus tarkoittaa sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän sukupuolestaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästänsä, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan ja vakaumuksestaan, mielipiteestään, vammastaan, terveydentilastaan, seksuaalisesta suuntautumisestaan tai muusta henkilöön liittyvästä syystä.

Mönkkönen (2018, luku 2.3) kuvaa lainsäädännöllä turvattua ihmisten yhdenvertaista kohtelua, jolla ehkäistään eriarvoisuutta ja varmistetaan yhdenvertaiset mahdollisuudet saada palveluita tai osallistua yhteiskunnan toimintaan, mikä toteutuu esimerkiksi vammaisten henkilöiden osallisuuden edistämällä erilaisin apuvälinein, esteettömällä ympäristöllä ja henkilökohtaisen avustajan tuella. Yhteisöjen tulisi luoda olosuhteet, joissa kaikkien osallisuus tulee mahdolliseksi eikä erityistä tukea tarvitsevan ihmisen tarvitsisi kamppailla selviytyäkseen elämästään yhteiskunnassa.

4.3 Taide ja taiteilijuus väylänä osallisuuteen yhteiskunnassa

Osallisuuden kokemus yksilötasolla syntyy, kun ihminen tuntee kuuluvansa itselle merkitykselliseen ryhmään tai yhteisöön. Osallisuus yhteisössä ilmenee jäsenten keskinäisenä arvostuksena, luottamuksena ja mahdollisuutena vaikuttaa yhteisössään. Osallisuus yhteiskunnan tasolla merkitsee mahdollisuuksien ja oikeuksien toteutumista ja ihmisten keskinäistä

vastavuoroisuutta. Osallisuus politiikan tasolla tarkoittaa toimenpiteitä, jotka vahvistavat ihmisten osallistumista ja osallisuutta yhteiskunnassa. (THL, 2020.)

Ihmisestä tekee osallisen mahdollisuus vaikuttaa omaan, oman yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan. Osallisuus on aktiivista toimijuutta ja sitä, että ihminen kokee itsensä päteväksi, oman roolinsa merkittäväksi ja kokee voivansa tuoda ajatuksiaan esille yhteisössään. Kulttuurinen osallisuus pohjautuu yhdenvertaisiin osallistumismahdollisuuksiin. Vammaiset henkilöt tulee nähdä yhdenvertaisina kulttuurin ja taiteen tekijöinä. Heille tulee tarjota tarpeeksi mahdollisuuksia kehittyä taiteen ja kulttuurin tekemisessä. Vammaisten ihmisten oikeuksia koskeva YK-sopimus edellyttää, että heille turvataan mahdollisuus kehittää ja käyttää taiteellisia kykyjään omaksi hyödykseen sekä kulttuurin ja yhteiskunnan rikastamiseksi. Koulutuksen ja tuen avulla taiteellisesti erityislahjakkaiden henkilöiden on mahdollista kehittyä ammattitaiteilijoiksi. Yhdenvertaiset mahdollisuudet kulttuuriharrastuksiin, taiteen ja kulttuurin opiskeluun tai ammattitaiteilijana toimimiseen mahdollistavat taiteilijuuden saavutettavuuden. Koulussa, harrastustoiminnassa, työ- ja päivätoiminnassa sekä ammatillisessa koulutuksessa tulisi tukea vahvuuksia sekä ottaa paremmin huomioon yksilölliset kiinnostuksen kohteet ja taipumukset. (Haveri 2016, 15-22.)

4.4 Taiteen tekemisen merkitys ja mahdollisuudet

Taide on tärkeä ihmisoikeus, jolla on erityinen ominaislaatu. Taiteen tekeminen on tapa viestiä ja se tarjoaa mahdollisuuden tulla nähdyksi ja kuulluksi omassa lähiympäristössä, kulttuurin kentällä ja yhteiskunnassa. Taide on keino osallisuuteen, joukkoon kuulumiseen ja vaikuttamiseen. Taiteella ilmaistaan omaa kulttuuria. Kuvataiteellisen ilmaisun avulla myös he, joilta puuttuvat sanat, voivat saada äänensä kuuluviin yhteiskunnassa. Taide voi tarjota yhdenvertaisen mahdollisuuden oman maailmasuhteen muokkaamiseen ja tarkasteluun sekä vapauden yksilölliseen ajatteluun ja yhteisölliseen jakamiseen. Taiteen tekeminen on jokaisen oikeus. Tästä syystä taide on tehtävä saavutettavaksi kaikille halukkaille. (Haveri 2016, 22.)

Kuvataide on taiteentekijän ja ulkomaailman välinen kommunikaatioväline. Kehityksen tukemisen osana taiteen tärkeä tavoite on vahvistaa ihmisen omanarvontuntoa ja itsensä hyväksymistä. Taiteen keinoin on mahdollista ilmaista itseään kehonsa, aistiensa, tunteidensa ja mielikuvituksensa avulla. Taide voi luoda turvallisuutta, antaa mielihyvää sekä mahdollisuuksia esteettisyyden kokemiseen. Taiteen avulla ihmisiä autetaan löytämään oma persoonallisuutensa sekä keskittymään, kokemaan ja tunnistamaan tunteita sekä sitä kautta ymmärtämään myös itseään. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 199-200.)

5 Selkokieli

Selkokielellä tarkoitetaan yleiskieltä helpompaa ja yksinkertaisempaa suomen kieltä. Selkokielessä kieltä on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi ja ymmärrettävämmäksi. Selkokieltä tarvitsevat henkilöt, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. Selkokieltä tarvitsevat muun muassa useat kehitysvammaiset ihmiset sekä iäkkäät ja muistisairaat henkilöt. Selkokielen tarkoitus on auttaa sitä tarvitsevia henkilöitä tiedon saamisessa, lukemisessa, omien ajatusten ilmaisemisessa ja osallistumisessa. Selkokieli on saavutettavaa kieltä, joka tukee ihmisten mahdollisuuksia täysivaltaisina kansalaisina toimimiseen yhteiskunnassamme. Itsenäisen elämän ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollistamiseksi oikeus ymmärrettävään tietoon on jokaisen ihmisen oikeus. Selkokeskuksen arvion mukaan Suomessa on noin 650 000-750 000 selkokieltä tarvitsevaa henkilöä. (Kehitysvammaliitto 2002c.)

Tasa-arvo on suurin perustelu selkokielen oikeutukselle. Suomen perustuslain (731/1999) mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. YK:n alainen kirjastojärjestö IFLA on julkaissut 1990-luvulla selkokielen kirjoitusohjeet. Kirjoitusohjeiden alussa puolustetaan selkomateriaalin tarvetta demokraattisella oikeudella kulttuuriin, kirjallisuuteen ja tiedonsaantiin. Monet ihmiset, joilla on vamma tai rajoittunut luku- tai kirjoitustaito, tarvitsevat selkomateriaaleja, jotta tämä oikeus toteutuisi. 2000-luvun alusta alkaen selkokielen tarvetta on perusteltu usein saavutettavuus -käsitteen kautta. (Virtanen 2012, 20.)

Suomessa on kehitetty selkokirjoituksen ohjeita 1980-luvulta saakka. Ohjeiden tarkoituksena on kirjoittajan huomion kiinnittäminen siihen, mikä tekstissä on selkolukijalle helppoa tai vaikeaa. Selkokirjoituksen ohjeet perustuvat kertyneeseen käytännön kokemukseen, kansainvälisiin ohjeistuksiin ja tutkittuun tietoon. (Selkokeskus 2022a.)

5.1 Selkojulkaisun ulkoasu

Pelkkä sisällöllisesti selkeä teksti ei riitä tekemään materiaalista helppolukuista ja helposti ymmärrettävää. Typografia, taitolliset ratkaisut ja kuvitus vaikuttavat sanoman kiinnostavuuteen ja ymmärrettävyyteen. (Virtanen 2012, 119.)

Selkojulkaisun ulkoasu tukee ymmärtämistä. Ulkoasu ja kuvitus otetaan huomioon suunnitteluvaiheesta alkaen, jotta ulkoasusta tulee mahdollisimman onnistunut. Selkojulkaisun ulkoasuun pätevät kaikki yleiset, luettavuutta lisäävät ohjeet. Selkojulkaisun ulkoasuun liittyy joiakin ominaispiirteitä. Selkojulkaisu on yleisilmeeltään ilmavampi ja väljempi. Julkaisun eri elementtien, esimerkiksi otsikoiden, tekstin, palstojen ja kuvien välille jätetään riittävästi tyhjää tilaa, jotta ne erottuvat selkeästi toisistaan. Tekstin ymmärtämistä tukee ulkoasun

selkeä rytmittäminen. Selkojulkaisussa osoitetaan selkeästi eri elementtien välinen hierarkia. Pääotsikko, väliotsikko, leipäteksti ja kuvateksti erotetaan toisistaan selkeästi. Erilaisten laatikoiden ja väripohjien käyttö voi auttaa hahmottamaan kokonaisuuksia. Selkotekstin kappaleet ovat lyhyempiä kuin yleiskielisessä tekstissä. Yhdessä kappaleessa on yksi kokonaisuus ja kappaleet on erotettu toisistaan välilyönnillä. Selkokielessä käytetään yleisiä ja tuttuja fontteja. Fontti on kooltaan noin 12-16 pistettä. Riviväli on väljä. Pienaakkoset ovat luettavampia kuin suuraakkoset. Pienaakkoset erottuvat paremmin toisistaan, mikä helpottaa kirjainten tunnistamista. Pienaakkosia käytetään myös otsikoissa. Suuraakkosia käytetään vain poikkeustapauksissa. Luettavuudeltaan parhaita fontteja groteskeista ovat niin kutsutut humanistiset groteskit, joita ovat esimerkiksi Myriad Pro, Lucida Sans, Gill Sans, Syntax ja Calluna Sans. Selkojulkaisussa käytetään harkiten erilaisia korostuskeinoja kuten lihavoitua, kursivoitua ja alleviivausta. Lihavoitua voi käyttää esimerkiksi korostamaan jotain asiaa tai rytmittämään taittoa. Kursiivia vältetään pääasiallisesti. Painetuissa selkojulkaisuissa käytetään selkorivitystä. Suositeltava merkkimäärä on noin 50-60 merkkiä rivillä. Vasen reuna tasataan ja oikea jätetään liehuksi. Selkotekstiä ei yleensä tavuteta. Sisältö ohjaa selkotekstin rivitystä. Yhdellä rivillä on yksi ajatuskokonaisuus. Kiinteästi toisiinsa liittyvät sanat ovat samalla rivillä. Useimmiten uusi lause alkaa uudelta riviltä. Jotta teksti erottuu taustasta, tulee tekstin ja taustan välisen kontrastin olla riittävä. Yksivärinen tausta tukee luettavuutta. Paras yhdistelmä on musta teksti valkoisella tai vaalealla taustalla. Negatiivitekstiä käytettäessä täytyy huomioida tekstin ja taustan välinen riittävä kontrasti. (Selkokeskus 2021.)

5.2 Selkokuva

Selkokuvan tehtävä on helpottaa ja tukea tekstin ymmärtämistä. Kuvalla voidaan ilmaista asioita, joita voi olla vaikeaa kuvata sanallisesti. Kuvituksen ja tekstin suunnittelu tulee aloittaa samanaikaisesti, jotta kokonaisuuden viestistä tulisi samansuuntainen. Valittaessa kuvaa selkomateriaaliin, täytyy miettiä mikä on kuvan päätehtävä. Se voi olla esimerkiksi tiedon välittäminen tai tekstin täydentäminen. Kuvan tulee liittyä tekstiin ja tukea sitä. Kuvan tulee olla selkeä ja tunnistettava. Kuvassa ei saa olla pääasian kannalta turhia yksityiskohtia, jotka saattavat kiinnittää katsojan huomion. Kuvan koon ja värien tulee olla selkeästi hahmotettavia. Kuvat sijoitetaan niin, että ne ovat tekstin kannalta luontevassa kohdassa. Lukijalle tulisi olla helppoa huomata, missä järjestyksessä julkaisua on tarkoitus lukea. Useita kuvia käytettäessä tulee miettiä valittavien kuvien kokonaisuutta ja etäisyyksiä toisistaan. Symboleita käytetään selkokielisessä julkaisussa harkiten niiden vaikean ymmärrettävyyden vuoksi. Symbolia käytettäessä huomiota kiinnitetään siihen, onko se yleisesti tunnettu ja tunnistetaanko sen merkitys. Symboleita käytetään niiden tyypillisimmässä merkityksessä ja käyttötarkoituksessa. (Selkokeskus 2022b.)

5.3 Kuvallinen kommunikaatio

Kuvakommunikaatiolla tarkoitetaan kuvien käyttö puheen ja sanattoman viestinnän tukena. Kuvalla voidaan viitata asiaan, jota ei pysty sanallisesti tai sanattomasti ilmaisemaan tai kuvalla voidaan havainnollistaa sisältöä, jonka ymmärtäminen on vaikeaa. (Aivoliitto 2022.)

Ihmiset tarvitsevat kuvia eri asioihin. Kuvia voidaan käyttää ilmaisun välineenä, ymmärtämisen tueksi, päivittäisistä tapahtumista selviämiseksi tai oikeaan paikkaan löytämiseksi. Kuvia voi käyttää samalla tavalla kuin sanoja. Kuvilla voi esimerkiksi keskustella, pyytää asioita, tehdä valintoja, kieltäytyä, kysyä, ilmaista tunteita, ihmetellä ja ilmaista tarpeita. Kuvat tukevat ymmärtämistä. Kuvien avulla voidaan selkiinnyttää konkreettisia asioita. Kuvat voivat toimia myös käsitteellisten sanojen selkiinnyttäjinä tai tukena pitkän viestin muistamiseksi. Kaikki kuvien käyttö ei tarkoita kuvakommunikaatiota. Kuvia voidaan käyttää myös ympäristön hahmottamiseen, esineiden käyttötarkoituksen ymmärtämiseen sekä tapahtumien ja ajan kulun selkiyttämiseen. (Titoteekki 2014.)

6 Väriopin päävärit ja niiden käyttö

Päävärejä ovat sininen, punainen ja keltainen. Pääväreistä voidaan sekoittaa kaikki muut värit. Vihreä, oranssi ja violetti ovat väriväljää, jotka saadaan aikaan sekoittamalla kahta pääväriä. Ruskeaa ja mustaa saadaan aikaan sekoittamalla keskenään kaikkia päävärejä. Ruskean ja mustan sävyeroja saadaan aikaan päävärien erilaisilla painotuksissa sekoitussuhteissa. Olennainen ero ruskean ja mustan värin sekoittamisessa on se, että mustaa sekoittaessa sinistä väriä on suurempi määrä väriseoksessa. (Jyväskylän lyseon lukio 2022.)

Niin sanottuihin taiteilijan pääväreihin kuuluu kaksi punaista, kaksi keltaista ja kaksi sinistä. Toinen punaisista vivahtaa oranssiin ja toinen purppuraan; toinen keltaisista vivahtaa vihreään ja toinen oranssiin; kahdesta sinisestä toinen vivahtaa vihreään ja toinen violettiin. Nämä värit on valittu laajentamaan sävyalaa ja torjumaan sekoitusten harmaantumista tai ”liikaantumista. Taidemaalarin päävärit ovat eräänlainen kompromissi ideaalisen kolmen värin pääväriteorian ja ”epätäydellisten” pigmenttien välillä. Jokainen voi luoda itselleen sellaisen maalarin väripaletin- tai ympyrän kuin haluaa. Olennaista on, että väripaletista löytyy riittävästi värien ulottuvuuksia omien ilmaisutarpeiden toteuttamiseen. (Arnkil 2021, 78.)

7 Opinnäytetyön prosessi

Opinnäytetyön aihetta suunniteltaessa käytiin keskustelua toimeksiantajan kanssa. Toimeksiantajan ohjeistus kehittämistyölle oli tunnistaa käytännön asiakastyön parissa havaittu

kehityskohta ja suunnitella, kuinka sitä voisi kehittää toimivammaksi. Tavoitteena oli, että kehittämistyön tulos päättyy konkreettiseen käyttöön ja asiakkaat hyötyvät siitä. Suunnittelussa määriteltiin kehittämistyön tarve ja rajattiin kokonaisuus sopivan kokoiseksi. Suunnittelun pohjana toimivat kokemukset käytännön asiakastyöstä sekä aihealueeseen liittyvä tietoperusta.

Jo suunnittelun alussa oli tiedossa asiakasryhmä, jolle materiaalipaketti kohdistettaisiin. Suunniteltaessa aiheesta keskusteltiin usean toimeksiantajan työntekijän kanssa. Keskustelut tukivat kehittämistyön tarpeellisuutta ja jalostivat ideaa paremmin asiakasryhmän tarpeita vastaavaksi. Idea esiteltiin toimeksiantajalle ja keskustelujen myötä varmistui työn toteutustapa ja rajaus. Toimeksiantaja oli yhtä mieltä siitä, että ehdottamalleni kehittämistyölle on tarve ja että toteutustapa on sellainen, josta asiakkaat hyötyvät konkreettisesti.

7.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa selkokielineen materiaalipaketti taidetyöskentelyn tueksi erityisen tuen tarpeessa oleville ryhmille. Materiaalipakettiin sisältyy opas ja kortit. Tarkoituksena oli luoda apuväline, joka tukee itsenäistä toimintakykyä ja taiteellista ilmaisua sekä auttaa oppimisessa. Tavoitteena oli lisätä esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä luoda kuvallinen menetelmä oppimisen ja taiteellisen ilmaisun tueksi Taide- ja tekstiililyöpaja Luovillan asiakkaille. Opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Helsingin lyhytaikaiskoti ja työpaja Lyhty ry.

Opinnäytetyön tietoperusta rakentui tietoon erityisen tuen tarpeesta, erityistaidetoiminnasta, puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiomenetelmistä, selkokielestä, graafisesta kommunikaatiosta, esteettömydestä, saavutettavuudesta ja yhdenvertaisuudesta sekä väriopista. Opinnäytetyön aihe valikoitui käytännön työelämäkokemuksen kautta havaitusta tarpeesta tuottaa selkokielistä/visuaalista materiaalia itsenäisen toimintakyvyn, oppimisen ja taidetyöskentelyn tueksi. Luovillan asiakkaat testikäyttivät opinnäytetyössä tuotettuja opasta ja värikortteja. Luovillan asiakkaiden ja ohjaajien käyttökokemuksista kerättiin palautetta ja kehittämis ehdotuksia.

7.2 Kehittämismenetelmät

Salosen, Elorannan, Hautalan Ja Kinoksen (2017, 7) mukaan kehittämistoiminnaksi voidaan kutsua kehittämishanketta, toiminnallista opinnäytetyötä, tutkimuksellista kehittämistoimintaa, kehittämistyötä, kehittämistä, työn kehittämistä, projektilla kehittämistä ja projektityötä. Kehittämistoimintaa voidaan pitää kattavana yläkäsitteenä kaikelle sellaisen toiminnan kokonaisuymmärtämiselle, työskentelylle ja kuvaukselle, jonka perusteella syntyy uusi asia tai muutos toiminnassa.

Kehittämistoiminta pohjautuu käsitykseen siitä, mikä on kehitettävä kohde, mitkä ovat kohteen perustelut ja rajaukset, mikä on kehittämisen tavoite, minkälaisilla kehittämisen menetelmillä tai välineillä kohteessa olevat asiat voidaan ratkaista, miten arviointi tehdään sekä mitkä ovat tuotoksen tai tulosten levittämisen tavat ja kanavat. Kehittämistoiminnan tulee nojautua käsitykseen tiedosta, tiedon tuottamisesta ja saatujen tulosten tai tuotosten tulkinasta. Käytännön työskentelyssä tällä tarkoitetaan, että osallistuvilla henkilöillä tulee olla mahdollisimman yhteneväinen käsitys kehittämisen kohteesta ja siitä, miten sitä voisi parhaiten ymmärtää, selittää, uudistaa, parantaa tai muuttaa. (Salonen ym. 2017, 29)

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena kehittämistyönä. Jyväskylän ammattikorkeakoulun (2022) mukaan toiminnallinen opinnäytetyö on osoitus opiskelijan asiantuntijuudesta ja korkeakoulutasoisesta osaamisesta. Tässä opinnäytetyössä teoriaan ja aiempaan havainnointiin pohjautuen suunniteltiin ja toteutettiin selkokielineen opas ja opaskortit värien sekoittamisesta taiteellisen työskentelyn tueksi erityisen tuen tarpeessa oleville ryhmille. Opinnäytetyöhön sopi toiminnallisuus, sillä opinnäytetyö perustui työelämälähtöiseen toimeksiantoon, ja opinnäytetyössä tuotettiin tuote toimeksiantajan käyttöön. Toimeksiantajana toimi Helsingin lyhytaikaiskoti ja työpaja Lyhty ry.

Vikka ja Airaksinen (2013, 51) määrittelevät, että toiminnallinen kehittämistyö voi olla esimerkiksi ammatilliseen käytäntöön suunnattu ohje, ohjeistus tai opastus, jonka lopullisena tuloksena on aina jokin konkreettinen tuote. Kehittämistyön opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus sekä toteutuksen raportointi tutkimusviestinnän keinoin. Vilkan ja Airaksisen (2003, 53) mukaan kehittämistyön opinnäytetyön ensisijaisia kriteerejä ovat esimerkiksi tuotteen muoto, käytettävyys kohderyhmässä sekä siinä ympäristössä, jossa tuotetta käytetään, tuotteen sopivuus kohderyhmälle sekä tuotteen houkuttelevuus ja selkeys.

Toiminnallinen opinnäytetyö perustuu työelämälähtöiseen toimeksiantoon. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tuotetaan tulos tai tuloksia sekä kehittämisehdotuksia toimeksiantajalle. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tulee näkyä opiskelijan itsenäinen työskentely, kehittävä, kriittinen ja tutkiva työote. Toiminnallinen opinnäytetyö luokitellaan tutkimus- tai kehittämishankkeeksi. Opinnäytetyö on myös näyte opiskelijan viestintäosaamisesta. Opinnäytetyössä opiskelija osoittaa kykynsä tuottaa omalta ammattialueeltaan itseään, työyhteisöä ja alaa kehittävän opinnäytteen. Opinnäytetyöllä osoitetaan kriittisen tutkivan työotteen hallinta sekä kyky itsenäiseen ja päämäärätietoiseen työskentelyyn toteuttaessaan konkreettisen tutkimus- tai kehittämishankkeen työelämässä toimiessaan. Opiskelija osoittaa myös osaavansa viestiä tutkimus- tai kehittämishankkeen tuloksista ja niiden hyödyntämismahdollisuuksista eri toimijoille suullisesti ja kirjallisesti. (Jamk 2022.)

7.3 Dialoginen keskustelu

Dialogisessa keskustelussa keskustelu on avointa ja suoraa. Dialogisen keskustelun tavoitteena on yhteinen ymmärrys samalla hyväksyen erilaiset näkemykset. Dialogisessa keskustelussa annetaan tilaa erilaisille näkemyksille ja tilannetta tulkitaan yhdessä. Dialogisuudesta on apua organisaatioiden kehittämistoiminnassa, kun tavoitteena on löytää uusia toimintatapoja muuttuvassa ympäristössä. Dialogi mahdollistaa ihmisten osaamisen, motivaation ja luovuuden käyttöönoton. (Salonen ym. 2017, 61)

Opinnäytetyöprosessin aikana käytiin dialogista keskustelua toimeksiantajan kanssa prosessin jokaisessa vaiheessa. Etenkin ideointi- ja suunnitteluvaiheessa dialogia käytiin usean toimeksiantajan edustajan kanssa. Keskustelut muovasivat ja kehittivät itse prosessia sekä näkemystä siitä, että kehittämistyö oli tarvelähtöinen ja tavoitteiltaan tarkoituksenmukainen. Dialogisten keskustelujen avulla selvitettiin, että tunnistettu kehittämistarve on organisaation asiakkaiden ja strategian kannalta oleellinen.

7.4 Havainnointi

Kokemukset perustuvat arjessa tehtäviin havaintoihin. Arkielämän havainnot ja havainnointitapa ovat tieteellisen havainnon perusta. Tieteellinen havainnointi on järjestelmällisempää, suunnitellumpaa ja kriittisempää kuin arkipäivän havainnointi. Havainto, havainnointi ja havainnollistaminen ovat tutkimuksen tekemisen perusasioita ja tieteellisen tutkimuksen keskeisiä käsitteitä. Havainnoilla tarkoitetaan tutkimuskohteita. Havainnointi on aineiston keräämisen ja uusien havaintojen tuottamisen tapa. Havainnollistaminen tulee esille tutkimustekstinä. Se on keino tuoda tutkimus ja uusi tieto toisten tietoisuuteen ja arvioitavaksi. (Vilka 2006.)

Havainnointi sopii tutkimuksiin, joissa tutkitaan yksittäisen ihmisen toimintaa ja hänen vuorovaikutustaan toisten ihmisten kanssa. Havainnointi on sopiva metodi myös tekstejä, esineitä, kuvia, luontoa ja ympäristöä tutkiessa. Havainnointi sopii myös tilanteisiin, joissa tutkitaan vaikeasti ennakoitavia ja nopeasti muuttuvia tilanteita tai lapsia ja nuoria. Havainnointi sopii sekä määrälliseen että laadulliseen tutkimusmenetelmään. Määrällisessä tutkimusmenetelmässä havainnointi toteutetaan usein jäsennellysti. Laadullisessa tutkimusmenetelmässä havainnot löydetään tutkijan osallistumisella enemmän tai vähemmän tutkimuskohteensa toimintaan. Havainnointia pidetään ensisijaisesti laadullisen tutkimusmenetelmän aineiston keräämisen tapana. Ennalta jäsennellyt havainnointi edellyttää havainnoitavan tapahtuman tai tilanteen läpikäyntiä ennen tutkimusaineiston keräämistä. Se vaatii muistiinpanotekniikan, tarkistuslistojen, luokittelua ja mitta-asteikon tarkkaa suunnittelua. Ongelma tulee olla aseteltu ennen havainnointia ja tutkimuskohdetta koskevat taustatiedot tarkasti selvitettyjä. (Vilka 2006.)

Vilkan (2006) mukaan osallistuva havainnointi on vapaata ja tutkittavan kohteen toimintaan mukautuvaa. Samassa tutkimuksessa käytetään usein eri havainnointitapoja havainnoinnin luotettavuuden ja tulkinnan yleistettävyyden lisäämiseksi. Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija osallistuu tutkimuskohteensa toimintaan tutkimuskohteen ehdoilla ja yhdessä sen jäsenten kanssa ennalta sovitun ajanjakson. Osallistuva havainnointi toteutetaan usein ennalta valitusta teoreettisesta näkökulmasta ja havainnointi on suunniteltu jollakin tavalla ennalta valitun näkökulman kautta. Havainnoinnin ei tarvitse olla suunnittelematonta koko tutkimuksen ajan, vaan sitä voidaan tehostaa järjestelmällisen, kohdistetun havainnoinnin avulla. Kohdistettu havainnointi tarkoittaa sitä, että havainnoija osallistuu tutkimuskohteen arkielämään mutta havainnointia tehdään vain valittuihin kohteisiin. Havainnointi kohdistetaan tiettyihin tapahtumiin, tilanteisiin tai asioihin tutkimuskohteessa. Kohdistetussa havainnoinnissa lähtökohtana voi olla tutkimuskohteessa syntynyt tutkijan mielenkiinto johonkin tiettyyn asiaan, tapahtumaan tai toimintaan. Tätä tapahtuu tavallisesti etnografisessa tutkimuksessa, jossa tutkimusongelma täsmentyy usein vasta havainnoinnin aikana tutkimuskohteessa. Tällöin tutkimuskohde ikään kuin johdattelee tutkijan tutkimusongelman äärelle. Kohdistettua havainnointia voi suunnata teoreettinen viitekehys, muut tutkimuksessa käytetyt metodit ja lähestymistavat sekä tutkimusresurssit. Osallistuvan havainnoinnin edellytys on, että tutkija pääsee sisään tutkittavaan yhteisöön. Tämä edellyttää, että tutkijan ja tutkittavien välillä on merkittäviä sosiaalisia suhteita. Teorian käytöllä on tärkeä rooli tutkimuksessa ja sen merkitys korostuu, kun tutkimusaineiston keräämisen päämenetelmänä on havainnointi. Tämä johtuu siitä, että laadullisessa tutkimusmenetelmässä havainnointi perustuu tutkijan henkilökohtaisiin havaintoihin. Tutkijan henkilökohtaisiin havaintoihin perustuvien havaintojen yleistettävyys ei ole osoitettavissa ainoastaan havaintoihin perustuen. Laadullisessa tutkimusmenetelmässä tutkimusaineiston rajaaminen tapahtuu niin, että tutkija suuntaa haastattelua tai havainnointiaan tiettyihin asioihin. Tästä seuraa, että havainnoinnissa havaintojen tekeminen kohdistetaan tiettyihin ennalta valittuihin toimintoihin tutkimuskohteessa. Tutkimusaineistoa voidaan rajata myös analysointivaiheessa eli havaintojen yhdistämisessä ja tulkinnassa. Tutkija analysoi havaintoja tietystä teoreettisesta viitekehyksestä. Havainnoimalla kerätty ja muu tutkimuskohdetta koskeva materiaali ei ole itsessään vastaus siihen, mitä tutkitaan, vaan se on materiaalia, josta tutkimus tehdään. Tutkimusaineisto kertoo siitä, mitä ihmiset tekivät ja sanoivat tai mitä he kuvasivat ja kirjoittivat. Havaintojen suora kuvaaminen on tutkimusaineiston dokumentointia. Analysointi on havaintojen ryhmittelyä ja yhdistämistä johtolangoiksi, joista voidaan tehdä tulkinta. Aineisto pelkistetään eli havainnot yhdistetään, jotta aihetta voidaan tarkastella yksittäistapausta yleisemmällä tasolla. (Vilka 2006.)

Tärkeimpänä menetelmänä opinnäytetyössäni oli osallistuva havainnointi, jota tein erityistaidetoiminnan ohjaajan työssäni. Opinnäytetyön aihetta miettiessäni havainnoin työssäni asiakkaiden toimintaa ja tarpeita. Kehittämistarpeen huomattessani keskityin havainnoimaan järjestelmällisesti, kuinka usein asiakkailla nousee esiin tuen tarve asiassa, johon

kehittämistyössäni keskityin. Kirjasin havaintojani ylös ja keskustelin kollegoiden kanssa havainnoista. Keskustelut mukaan muutkin olivat tehneet samoja havaintoja. Keskustelut vahvistivat yhteistä näkemystä tuotoksen tarpeellisuudesta ja hyödyllisyydestä asiakkaille.

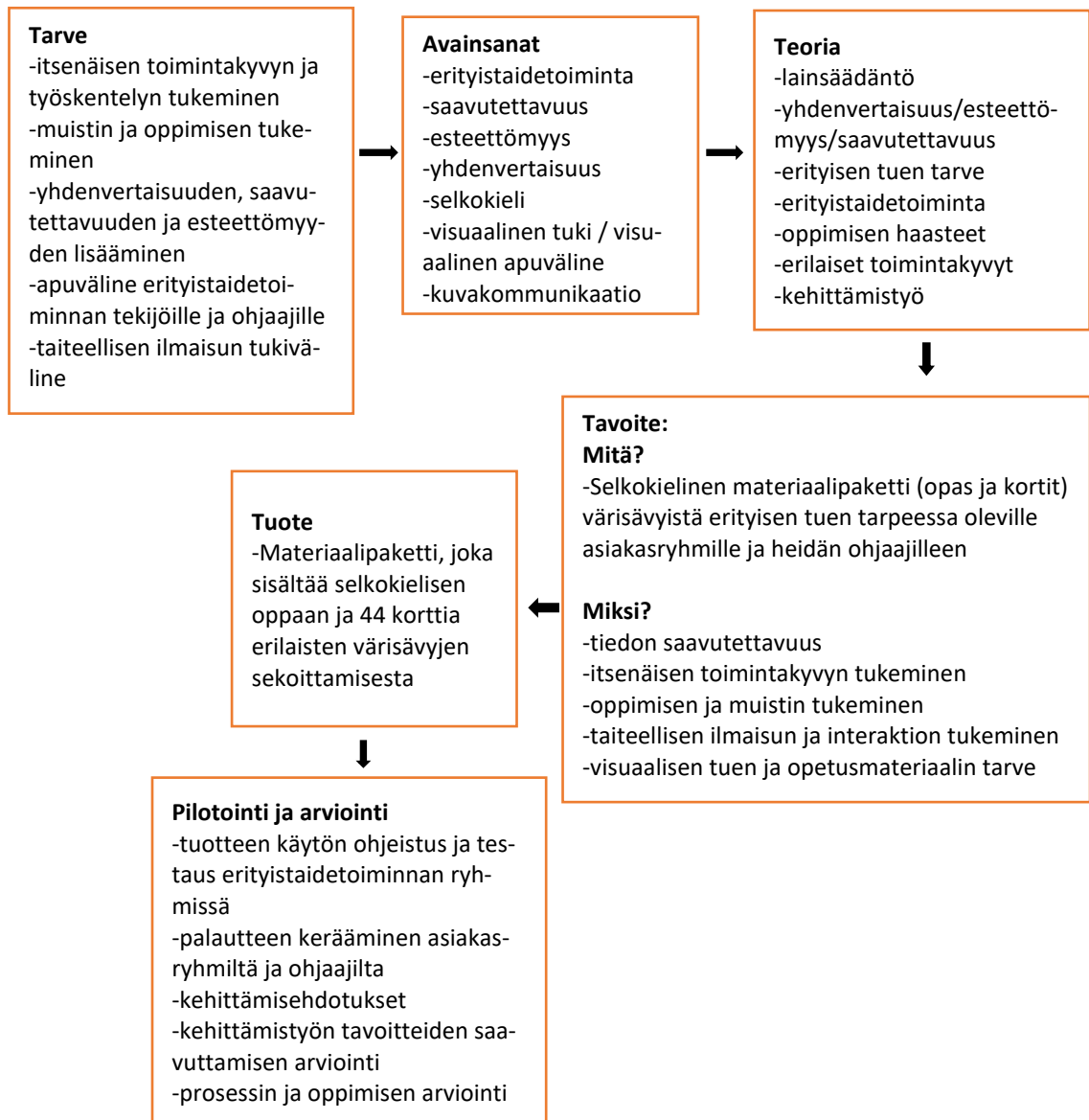
7.5 Kehittämistyön suunnittelu ja toteutus

Kehittämistyön käytännön työskentely etenee syklisenä prosessina kehittämistarpeen tunnistamisesta tulosten levittämiseen saakka. Työskentelyn vaiheita ovat nykykäytännön kehittämistarpeiden tunnistaminen, ideointivaihe, suunnitteluvaihe, toteutusvaihe, tulos ja/tai tuotos, arviointivaihe sekä päätösvaihe eli tulosten implementointi ja levittäminen. Kehittämistoiminnassa eri vaiheet limittyvät usein toisiinsa. (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinos 2017, 51-52.)

Kehittämistyön ensimmäinen vaihe on kehittämistarpeen tunnistaminen, joka voi olla esimerkiksi käytännön työssä ilmennyt muutostarve, jonka vuoksi kehittämistoimintaa lähdetään toteuttamaan. Tässä vaiheessa olennaista on muodostaa yhteinen ymmärrys kehittämisen kohteesta ja rajata aihealue riittävästi. Tässä vaiheessa on hyödyllistä nostaa esille eri tahojen ja sidosryhmien näkemyksiä. Seuraava vaihe on ideointi. Ideointivaiheessa ideoidaan kehittämistarpeen tunnistamisen jälkeen vapaasti, mitä muutettavaa nykykäytännössä on ja miten päästään haluttuun tulokseen. Tässä vaiheessa asetetaan kehittämistoiminnalle alustava etenemissuunnitelma ja suuntaa antavat tavoitteet. Jotta erilaisia näkökulmia huomioitaisiin riittävästi, on ideointivaiheessa hyvä osallistaa mahdollisimman laajasti eri henkilöitä ja asianosaisia. Suunnitteluvaiheessa kehittämistoiminnalle nimitetään yleensä vastuuhenkilöt, jotka tarkentavat kehittämistehtävää aiempien vaiheiden pohjalta. Suunnitteluvaiheen tehtävä on tarkentaa ideointivaiheen ajatuksia siitä, mitä kehittämisellä on realistista tavoitella ja mitkä ovat sen toteuttamisedellytykset. Suunnitteluvaiheessa selvitetään, onko tunnistettu kehittämistarve tärkeä organisaation asiakkaiden ja strategian kannalta. Suunnitteluvaiheessa taustaselvitystä tehdään perehtymällä kirjallisuuteen ja tutkimustietoon. Kehittämistoiminnan tulee perustua näyttöön ja/tai tutkittuun tietoon. Suunnitteluvaiheessa rajataan kehittämisen kohde ja tehdään kirjallinen kehittämissuunnitelma. Suunnitelmasta tulee käydä ilmi tavoitteet ja mahdolliset osatavoitteet, etenemisasihmät, toimijat, sidosryhmät, kehittämismenetelmät ja/tai tutkimusmenetelmät sekä dokumentointi-, viestintä-, arviointi- ja levittämistavat. Kun suunnitelma on valmis ja hyväksytty organisaatiossa, alkaa toteutusvaihe. Vaiheessa edetään suunnitelman mukaisesti. Toteutuksen edetessä on yleistä, että suunnitelmat tarkentuvat. Uutta toimintatapaa tai käytäntöä kokeillaan ja kehitetään. Toteutusvaiheessa on tärkeää tehdä riittävästi muistiinpanoja ja tuottaa erilaisia materiaaleja työskentelyn tueksi. Materiaali on dokumentoitava huolellisesti, jotta niihin voidaan palata myöhemmissä vaiheissa. Toteutusvaiheessa välttämätöntä on aktiivinen sisäinen ja ulkoinen viestintä. Kehittämistyön tulokset ja/tai tuotokset kertovat kehittämistoiminnassa saaduista hyödyistä ja toiminnan muutoksista halutussa kohteessa. Tässä vaiheessa on olennaista huomioida

toimijoiden ja hyödyn kohteena olevien henkilöiden näkemykset saavutetuista tuloksista tai muutoksista. Innovaatiomääritelmän mukaan tuloksen tai tuotoksen tulee tuottaa lisäarvoa työyhteisölle. Tulosten, tuotoksien ja saavutettujen hyötyjen kuvaamisessa ja todentamisessa voidaan käyttää erilaisia esittäviä ja kuvallisia esityksiä tai numeroita, taulukoita ja grafiikoita. Arviointivaiheen voidaan ajatella sisältyvän kaikkiin kehittämistoiminnan vaiheisiin. Esimerkiksi toteuttamissuunnitelman toteuttamiskelpoisuutta, alustavia tuloksia toiminnan aikana tai kehittämistoiminnan vaikutuksia toteutuksen päätyttyä voidaan arvioida. Arviointi voi muun muassa sisältää itsearviointia, ulkoista arviointia tai vertaisarviointia. Arvioinnissa esitetään kehittämistoiminnalle kriittistä pohdintaa suhteessa sille asetettuihin tavoitteisiin. Arvioinnissa vastataan myös siihen, mitä prosessissa opittiin ja missä epäonnistuttiin. Arviointivaiheessa laaditaan kirjallinen loppuraportti, joka on selostus kehittämistoiminnasta. Raportti on kokonaiskuvaus opituista asioista ja se sisältää kaikki vaiheet tunnistetusta tarpeesta kehittämistoiminnan tuloksiin. Päätämisenvaiheessa suunnitellaan, mitä tuloksille tai tuotoksille tapahtuu jatkossa, miten niitä aiotaan hyödyntää sekä miten laajalle tulokset aiotaan levittää ja implementoida eli juurruttaa. (Salonen, Elo-ranta, Hautala, & Kinos 2017, 56-66.)

Opinnäytetyössäni kehittämistoiminnan tarpeen tunnistaminen tapahtui käytännön asiakastyössä erityistaideohjaajana toimiessa. Asiakastyössä tehdyistä huomioista ja kehittämistoiminnan tarpeesta keskusteltiin kollegoiden ja esihenkilöiden kanssa. Tarve opinnäytetyölleni tunnistettiin ja aihe rajattiin asiakasryhmälle soveltuvaksi. Suunnitteluvaiheessa tehtiin toimeksiantosopimus, jossa nimettiin opinnäytetyön alustava nimi, tarkoitus ja tavoitteet sekä opinnäytetyön tekijä, ohjaava opettaja ja työelämäkumppanin vastuhenkilö. Suunnitteluvaiheessa sovittiin työelämäkumppanin kanssa opinnäytetyön konkreettinen toteuttaminen ja arviointi. Suunnitteluvaiheessa opinnäytetyön realistiset tavoitteet ja toteuttamisedellytykset tarkentuivat. Suunnitteluvaiheessa etsittiin taustatietoa perehtymällä kirjallisuuteen ja tutkimuksiin. Suunnitelmasta tehtiin kirjallinen raportti, josta kävi ilmi opinnäytetyön alustava nimi, aiheen valinta, tarkoitus ja tavoitteet, toimeksiantaja, opinnäytetyön muoto, kehitettävä ilmiön kuvaus ja rajaaminen, tietoperusta, käytettävät kehittämismenetelmät, alustava pohdinta luotettavuudesta ja eettisistä kysymyksistä, aikataulu, alustava sisällysluettelo ja lähdeluettelo. Opinnäytetyön prosessia kuvataan prosessikaaviossa (kuvio 1).

Kuvio 1: Prosessikaavio kehittämistyölle (mukaillen Saloranta, Elonen, Hautala & Kinon 2017)

7.6 Toteutus ja testikäyttö

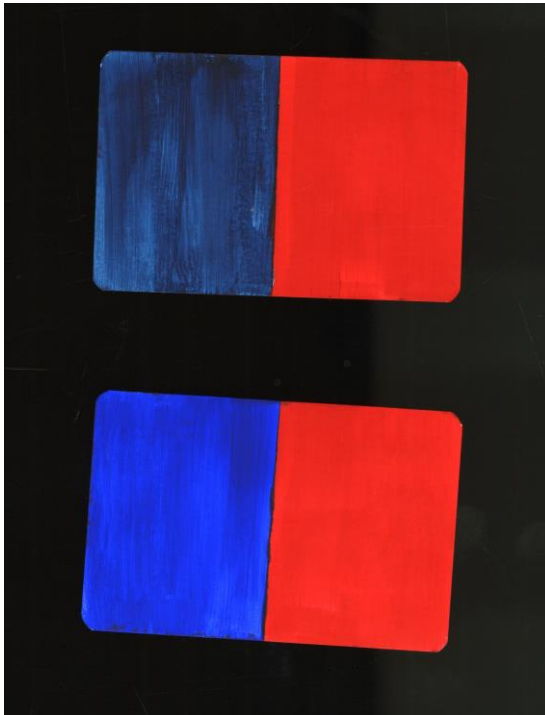
Salosen (2013, 18) mukaan työstövaihe on suunnitteluvaiheen jälkeen kehittämishankkeen toiseksi tärkein vaihe, jonka voidaan ajatella olevan kaikkein pisin ja vaativin vaihe. Salosen (2013,18) mukaan työstövaiheessa realisoituvat kaikki kehittämishankkeen osatekijät eli toimijat, tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiomenetelmät, materiaalit, aineistot ja dokumentit.

Materiaalipaketin toteutus tapahtui niin, että tietoperustaan pohjautuen tuotin selkokielisten oppaan ja visuaaliset opaskortit. Käytettäviksi väreiksi valittiin väriopin perinteiset värit: kylmä keltainen, lämmin keltainen, kylmä sininen, lämmin sininen, kylmä punainen ja lämmin punainen. Perusvärien lisäksi mukaan tuli valkoinen, jotta asiakasryhmän toivomat pastellisävyt tulisivat kortteihin. Näiden värien keskinäisistä sekoitussuhteista syntyvien sävyjen valmistusohjeet tulivat oppaaseen ja opaskortteihin. Sekoitettuja sävyjä tuli yhteensä 44 kappaletta. Kuvakorttien toisella puolella on sekoitettu väri (esim. vihreä) ja kortin toisella puolella on kaksi perusväriä, joista kyseinen väri syntyy (esim. keltainen ja sininen). Oppaassa on selkokielliset ohjeet siitä, kuinka kuvakortteja käytetään ja mitä työvälineitä työskentelyssä tarvitaan.

Värikortit suunniteltiin aluksi Adobe Illustrator-ohjelmalla tehtäväksi, mutta lopulta ne maalattiin akryylimaalilla paperisille korteille. Käsien maalattuina sävyt ja väripinnat olivat elävämmät ja realistisemmat kuin digitaalisesti tehtyinä. Värikortteja maalattiin kaksi sarjaa ja ne laminoitiin läpinäkyvällä kalvolla (kuva 1). Kortit skannattiin digitaaliseen muotoon, jotta korttisarjoja voi myöhemmin printata lisää (kuva 2). Adobe Illustrator-ohjelmalla suunniteltiin korttien käyttöopas. Selkeyden vuoksi oppaasta tehtiin yksisivuinen, jotta tieto olisi helposti hahmotettavissa ja luettavissa. Kieli, fontti sekä tekstin ja kuvien asettelu toteutettiin selkokielen ohjeiden mukaisesti. Lisäksi tehtiin selkokiellinen yksisivuinen palautelomake, jonka avulla palaute voitiin antaa kirjallisesti sekä kuvien avustuksella.

Kuva 1: Osa testikäytössä olleista käsinmaalatuista ja laminoituista värikorteista (Kosunen 2022)

Kuva 2: Värikortit skannattuna puolelta, jossa esitetään perusvärit, joita yhdistämällä kortin toisella puolella oleva värisävy saadaan (Kosunen 2022)

Kaksi värikorttisarjaa, opas ja palautelomakkeet toimitettiin asiakasryhmän käyttöön. Materiaalipaketin kokonaisuus esiteltiin henkilökunnalle ja heitä ohjeistettiin sen käytössä. Ohjaajat ottivat kortit käyttöön asiakkaiden kanssa ja keräsivät heiltä palautetta. Kortteja käytettiin asiakastyössä Luovillassa elokuusta 2022 alkaen.

Ohjaajat opastivat asiakasryhmälle värikorttien ja oppaan käyttöä. Värikortteja käytettiin erityisesti maalaamisen, mutta myös muun taidetyöskentelyn tukena. Asiakkaat opettelivat erilaisten värisävyjen sekoittamista korttien avulla. Värikortteja käytettiin myös erilaisten kuvataide- ja käsityötekniikoilla toteuttavien teosten värien suunnittelutyökaluna. Asiakkaiden toimintakyky vaikutti siihen, miten tuotetta hyödynnettiin. Osa asiakkaista käytti kortteja ja opasta lukien ohjeistuksen itse ja työskentelemällä itsenäisesti. Osa taas työskenteli ohjaajien suullisen ja/tai konkreettisen ohjeistuksen ja avustamisen avulla. Ohjaajat myös esittelivät korttien värisävyjä asiakkaille, jotka valitsivat niistä haluamansa sävyt esimerkiksi taidekäsitöihinsä.

Olimme säännöllisesti yhteydessä ja kävin paikan päällä muutaman kerran noutamassa palautelomakkeita ja kuulemassa asiakkaiden ja työntekijöiden ajatuksia ja kokemuksia värikorttien käytöstä. Palautelomakkeiden avulla kartoitettiin asiakkaiden ja ohjaajien kokemuksia oppaan ja opaskorttien hyödyllisyydestä ja käytettävyydestä sekä kysyttiin havaittuja kehittämissuhteita.

7.7 Tuotoksen arviointi ja kehittämisehdotukset

Asiakkaat täyttivät kuusi kappaletta palautelomakkeita. Luovillan ohjaajat antoivat suullista ja kirjallista palautetta. Ohjaajat olivat tehneet huomioita ja kehitysideoita ohjatessaan värikorttien käyttöä asiakkaille ja seurattessaan niiden toimivuutta. Havainnot ja kehitysehdotukset olivat erittäin hyviä huomioita, ja hyödynsin niitä opinnäytetyössäni tuotoksen arvioinnissa.

Kuusi asiakasta vastasi värikorttien käytön olleen helppoa, koki saaneensa värikorteista apua värien sekoittamiseen sekä aikovansa käyttää värikortteja jatkossa. Viisi vastaajaa vastasi värikorteista olleen heille hyötyä, yksi vastaajista jätti kysymyksen vastaamatta. Lisäksi palautteena tuli, että erityisesti ruskean eri värisävyjä oli helpompaa sekoittaa korttien avulla. Kortteja oli pystynyt käyttämään monella tavalla asiakkaiden yksilökohtaisten tarpeiden mukaan, eli ne olivat soveltuneet monipuoliseen käyttöön.

Ohjaajat esittivät kehitysehdotuksena, että värikorteilla voisi olla jonkinlainen taulu tai väriympyrä, jossa kortit olisivat nähtävillä yhtäaikaaisesti. Näin ollen pystyisi tarkastella esimerkiksi välivärejä ja vastavärejä helpommin. Kortteja käyttäessä oli välillä myös pohdittu, oliko kortissa värin kylmä vai lämmin sävy. Tästä kehitysehdotukseksi tuli, että värin yhteydessä voisi olla jokin merkki sävyn tunnistamiseksi. Merkitykselliseksi havaittiin, että tulostetun oppaan printatut värisävyt vastaavat maalien oikeita värisävyjä. Kehitysehdotuksena tuli myös, että korteissa voisi lukea mikä on värien sekoitussuhde. Korttien lukumäärä oli koettu sopivaksi, mutta toisaalta toivottiin myös lisää eri sävyjä. Korttien arvioitiin soveltuvan myös moneen muun asiakasryhmän käyttöön, esimerkiksi päiväkoteihin ja kouluihin.

Jatkossa materiaalipakettia voisi kehittää laajemmaksi kokonaisuudeksi, jossa värisävyjä olisi kattavampi määrä. Toisaalta on mietittävä hankaloittaisiko suurempi korttien lukumäärä tuotteen käytettävyyttä ja selkeyttä. Värisävyjen nimen lisäämistä tekstinä kortteihin voisi harkita. Palautteen perusteella teksti korteissa selkeyttäisi värisävyn tulkintaa. Tulevaisuudessa tarkoituksena on saattaa materiaalipaketti printattavaan muotoon, jolloin haasteena on onnistua saamaan realistiset värisävyt printattuun tuotteeseen. Tästäkin syystä printattuun versioon voisi olla asianmukaista lisätä selittävät tekstit.

8 Kehittämistyön arviointi

Arviointivaiheen voidaan ajatella sisältyvän kaikkiin kehittämistoiminnan vaiheisiin. Esimerkiksi toteuttamissuunnitelman toteuttamiskelpoisuutta, alustavia tuloksia toiminnan aikana tai kehittämistoiminnan vaikutuksia toteutuksen päätyttyä voidaan arvioida. Arviointi voi muun muassa sisältää itsearviointia, ulkoista arviointia tai vertaisarviointia. Arvioinnissa esitetään kehittämistoiminnalle kriittistä pohdintaa suhteessa sille asetettuihin tavoitteisiin.

Arvioinnissa vastataan myös siihen, mitä prosessissa opittiin ja missä epäonnistuttiin. Arviointivaiheessa laaditaan kirjallinen loppuraportti, joka on selostus kehittämistoiminnasta. Raportti on kokonaiskuvaus opituista asioista ja se sisältää kaikki vaiheet tunnistetusta tarpeesta kehittämistoiminnan tuloksiin. (Salonen, Eloranta, Hautala & Kinos 2017, 64-65.)

Raportissa arvioidaan opinnäytetyön tavoitteiden toteutumista. Tavoitteena oli kehittää toimeksiantajan toimintaa sekä tuottaa konkreettista hyötyä asiakkaille. Arvioinnissa arvioidaan miten opinnäytetyön idea ja toteutus vastasi toimeksiantajan tarpeita ja arvioidaan työn tarpeellisuutta sekä tavoitteissa onnistumista. Arviointi pitää sisällään myös arvioinnin siitä, kuinka teoreettinen viitekehys ja tietoperusta vastaavat tämän opinnäytetyön tuotosta.

Tuotoksen onnistuneisuutta arvioitiin keräämällä asiakasryhmiltä ja ohjaajilta palautetta heidän testattuaan tuotosta yhdeksän kuukauden ajan. Palaute kerättiin lomakkeilla, joilla arvioitiin tuotteen hyödyllisyyttä, käytettävyyttä ja selkeyttä. Palautelomakkeessa kysyttiin myös, kokiko asiakas saaneensa tuotteesta tukea taiteelliseen työskentelyynsä sekä aikoiko käyttää tuotetta jatkossa. Palautelomakkeeseen vastattiin kirjallisesti tai kuvilla ilmaisten. Palautelomakkeessa kysyttiin myös kehittämissuhteita. Palautelomakkeen pystyi täyttämään joko itsenäisesti tai ohjaajan tuella. Palautteet käytiin läpi ja niistä koostettiin yhteenvedo kuvaamaan asiakkaiden ja ohjaajien näkemyksiä ja kehittämissuhteita.

Kerätyn palautteen perusteella voi todeta, että opinnäytetyö onnistui tavoitteessaan hahmottaa asiakasryhmän tarpeita ja vastata niihin luomalla uuden apuvälineen työskentelyn ja kommunikaation tueksi. Opinnäytetyö osoitti tarpeen monipuolisille kommunikaatio- ja toimintatavoille, sillä materiaalipaketti tuki asiakkaiden itsenäistä toimintakykyä sekä tuotti aiempaa monipuolisempia mahdollisuuksia interaktioon.

Opinnäytetyö onnistui tavoitteessaan luoda konkreettisen asiakastyön parissa asiakkaiden kanssa vuorovaikutuksessa tehdyn havainnoinnin pohjalta tarpeisiin vastaava ja asiakasryhmälle räätälöity apuväline. Kokeilujakso osoitti, että materiaalipakettia pystyttiin soveltamaan asiakkaiden tarpeiden mukaan ja käyttämään monipuolisesti. Monipuolisten soveltamismahdollisuuksien vuoksi tuotteesta hyötyi moni asiakas yksilöllisten tarpeidensa ja tavoitteidensa mukaisesti. Materiaalipaketin kokeilujakson aikana syntyi myös arvokkaita kehittämissuhteita, joiden pohjalta tuotosta on mahdollista jalostaa entistä monipuolisemmaksi, selkeämmäksi ja paremmin tarpeisiin vastaavaksi.

9 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Suomessa käytetään vakiintuneesti yläkäsitettä tutkimusetiikka laajassa merkityksessä siten, että sillä tarkoitetaan kaikkia tutkimukseen ja tieteeseen liittyviä eettisiä näkökulmia ja arviointeja. Suomessa käytetään kaikilla tieteenaloilla HTK-ohjetta, jolla tarkoitetaan hyvää

tieteellistä käytäntöä. Hyvässä tieteellisessä käytännössä tutkimuseetiikalla tarkoitetaan eettisesti vastuullisten ja oikeiden toimintatapojen noudattamista ja edistämistä tutkimustoiminnassa sekä tieteeseen kohdistuvien loukkausten ja epärehellisyysyden tunnistamista ja torjumista kaikilla tieteenaloilla. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 4-5.)

Hyvän tieteellisen käytännön mukaan tutkimus voi olla eettisesti hyväksyttävää ja luotettavaa ja sen tulokset ovat uskottavia sillä edellytyksellä, että tutkimus on suoritettu hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla. Tutkimuksessa tulee noudattaa tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, eli rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimusten ja niiden tulosten arvioinnissa. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6-7.)

Opinnäytetyösuunnitelmaa tehdessä on pohdittava, tarvitseeko opinnäytetyö eettistä ennakkoarviointia tai tutkimuslupia. Eettistä ennakkoarviointia käytetään työn toteuttajan tukena tutkittavaan mahdollisesti kohdistuvan riskin tai haitan tunnistamisessa ja välttämässä. Tutkimusluvalla tarkoitetaan organisaation lupaa lähestyä sen henkilökuntaa, opiskelijoita tai jäseniä tutkimukseen liittyvissä asioissa. Opiskelija ja ohjaaja hakevat yhdessä eettisen ennakkoarvioinnin ja/tai tutkimusluvan tarpeen mukaan. (Arene 2020.)

Ennen opinnäytetyön aloittamista tehdään yhteistyösopimus toimeksiantajan, ammattikorkeakoulun ja opiskelijan välille. Yhteistyösopimuksessa sovitaan opinnäytetyön aiheesta ja aikataulusta, ohjauksesta, kustannuksista ja niiden korvaamisesta, tausta-aineistosta ja sen käyttöoikeuksista, opinnäytetyössä syntyvistä tutkimusaineistoista, tuloksista sekä niiden omistuksesta, käyttöoikeuksista, salassa pidettävästä ja muusta luottamuksellisesta aineistosta, vastuusta ja vastuunrajoituksista sekä tarvittaessa henkilötietojen käsittelystä. (Arene 2020.)

Opinnäytetyön luotettavuuden ja kehittämistyön tulosten kannalta on olennaista selvittää kehittämistyön suunnitelmavaiheesta lähtien mikä on kehittämistyön tehtävä, mikä on tehtävän ja tehtäväasettelun kannalta oleellista tietoa, miten tietoa kerätään, ketkä siihen osallistuvat ja kuinka erilaisia kerättyjä aineistoja käsitellään ja tulkitaan. Kehittämistyön tulosten levittäminen ja soveltaminen edellyttävät kehittämistyön tarkkaa dokumentointia (Hyväri & Vuokila-Oikkonen 2016, päivitys 2020.)

Opinnäytetyössä noudatettiin hyvää tieteellistä käytäntöä. Suunnitteluvaiheessa selvitettiin mahdollisten eettisen ennakkoarvioinnin ja/tai tutkimusluvan tarve. Asianmukainen toimeksiantosopimus tehtiin toimeksiantajan ja ammattikorkeakoulun kanssa. Arvioin opinnäytetyösäni käyttämiäni lähteitä kriittisesti ja valitsin käytettäväksi luotettavaksi arvioimiani mahdollisimman ajankohtaisia lähteitä. Opinnäytetyöni tuotoksen palautelomakkeen laadinnassa ja palautteen keräämisessä huomioitiin asiakkaiden erilaiset tavat ilmaista mielipiteitään ja mahdollistettiin palautteen anto visuaalisesti tai kirjallisesti. Näin asiakkaat pystyvät ilmaisemaan näkemyksensä ja kehittämisehdotuksensa mahdollisimman tarkasti.

Opinnäytetyön perustana olivat sosiaalialan keskeiset eettiset periaatteet ja ammattietiikka, jotka määrittivät prosessin sisältöä alusta loppuun. Sosiaalialan keskeiset eettiset periaatteet ja ammattietiikan lähtökohdat ovat ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Sosiaalialan eettiset periaatteet sisältävät ihmisen oikeuden ilmaista tunteitaan ja kielteisiä kokemuksiaan, arvostavan vuorovaikutuksen ja luottamuksen, itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden, jokaisen ihmisen ainutlaatuisen kokonaisuuden huomioimisen, ihmisen vahvuuksien ja voimavarojen huomioimisen, oikeuden osuuteen voimavaroista, yhdenvertaisuuden, epäoikeudenmukaisten toimintatapojen ja käytäntöjen vastustamisen, syrjinnän vastustamisen sekä erilaisuuden hyväksymisen. Ammattietiikka on käsitteenä lakia laajempi, sillä se ohjaa ammatillista toimintaa ja siihen liittyviä ratkaisuja valintoineen. (Talentia 2017, 6-7.)

10 Pohdinta

Kehittämismuotoisen opinnäytetyöni tarkoituksena oli tuottaa erityisen tuen tarpeessa oleville ryhmille taidetyöskentelyn tueksi opas ja kortit, jotka tukevat itsenäistä toimintakykyä ja taiteellista ilmaisua sekä auttavat oppimisessa. Keskeisenä tavoitteena koin käytännön työelämäkokemuksen myötä esteettömyyden ja saavutettavuuden lisäämisen. Tämän toteutin luomalla kuvallisen menetelmän oppimisen ja työskentelyn tueksi. Menetelmän ideana oli tarjota apuväline värien sekoittamiseen osana taiteellista työskentelyä.

Palautekyselyn perusteella kaikki vastaajat kokivat materiaalipaketin käytön olleen helppoa ja saaneensa siitä apua värien sekoittamiseen sekä aikovansa käyttää sitä jatkossakin. Viisi kuudesta vastaajasta koki materiaalipaketista olleen heille hyötyä. Yksi vastaaja jätti vastaa-matta tähän kysymykseen. Palautteen mukaan värikortteja oli hyödynnetty värien sekoittami-sen lisäksi värisuunnittelussa esimerkiksi käsitöissä.

Materiaalipaketti tuotettiin tarpeeseen kehittää esteettömiä ja saavutettavimpia työskentely-tapoja. Vilkan ja Airaksisen (2003, 53) mukaan kehittämismuotoisen opinnäytetyön ensisijaisia kriteerejä ovat esimerkiksi tuotteen muoto, käytettävyyks kohderyhmässä sekä siinä ympäris-tössä, jossa tuotetta käytetään sekä tuotteen sopivuus kohderyhmälle. Tässä kehittämismu-toisessa opinnäytetyössä lähtökohtana tuotteen suunnittelulle oli tehdä siitä muodoltaan sel-lainen, joka sopii kohderyhmän käyttöön ja vastaa heidän tarpeisiinsa. Asiakasryhmä työsken-telee taiteellisen ilmaisun parissa ja heiltä puuttui selkeä ohjeistus värisävyjen sekoittami-seen sekä visuaalinen apuväline siihen. Palautteen perusteella tämä tavoite onnistui. Korttien avulla asiakkaat olivat ilmaisseet ohjaajille, mitä värisävyjä haluavat teoksissaan käyttää. Li-säksi värikorttien avulla asiakkaiden mielipiteen ilmaisu taiteellisessa työskentelyssä käytettä-vien värien osalta oli ohjaajilta saadun palautteen mukaan ollut tarkempaa kuin sanallisesti ilman kortteja. Palautteen perusteella materiaalipaketti siis soveltui hyvin asiakasryhmän käyttöön ja vastasi heidän tarpeisiinsa onnistuen saavuttamaan sille asetetut tavoitteet.

Materiaalipaketti toimi tässä kontekstissa sekä lisäsi työskentelyn itsenäisyyttä ja esteettömyyttä.

Yleisesti opinnäytetyön taustalla vaikutti kasvava huoli edellä mainituista esteettömyydestä ja saavutettavuudesta. Yhdenvertaisuuden takia on tärkeää tarjota yksilöllisiin tarpeisiin vastaavia kommunikaatio- sekä työskentelyvälineitä, jotka tukevat asiakkaan itseilmaisua sekä toimijuutta. Opinnäytetyön tarkoitus tiivistyy Mönkkösen (2008, luku 2.3) huomioon yhdenvertaisuudesta yhteiskunnassa: ”Yhdenvertaisuuden vaaliminen ilmenee siinä, miten organisaatiot ja työyhteisöt jokapäiväisissä toimissaan edistävät erilaisen asiakkaan tai työtoverin osallistumismahdollisuuksia esimerkiksi työjärjestelyillä, tilan muutostöillä tai kommunikaation apuvälineillä. Erityistä tukea tarvitsevan ihmisen ei tarvitse kamppailla selviytyäkseen elämästään yhteiskunnassa, vaan yhteisöjen tulee luoda olosuhteet, joissa kaikkien osallisuus tulee mahdolliseksi.” On oltava olemassa sellaisia palveluja ja menetelmiä eri toimialueilla, jotka luovat olosuhteita, joissa kaikilla on mahdollisuus osallisuuteen. Opinnäytetyöni toimi ikään kuin askeleena kohti olosuhteita, jossa itsenäistä taidetyöskentelyä pystytään tukemaan.

Avainasemassa tässä työskentelyssä on kuitenkin se, että sitä tehdään yhteistyössä erityisen tuen tarpeessa olevien kanssa. Heitä pitää kuulla osana kehittämistyötä. Opinnäytetyön palautteen perusteella materiaalipakettia voisi jatkossa kehittää laajemmaksi kokonaisuudeksi, jossa värisävyjä olisi kattavampi määrä. Toisaalta on mietittävä hankaloittaisiko suurempi korttien lukumäärä tuotteen käytettävyyttä ja selkeyttä. Värisävyjen nimien lisäämistä tekstinä kortteihin voisi harkita. Palautteen perusteella korteissa oleva teksti selkeyttäisi värisävyn tulkintaa. Tulevaisuudessa tarkoituksena on saattaa materiaalipaketti printattavaan muotoon, jolloin haasteena on onnistua saamaan realistiset värisävyt painettuun tuotteeseen. Tästäkin syystä painettuun versioon voisi olla asianmukaista lisätä selittävät tekstit. Jatkossa voisi miettiä myös, voisiko tuotoksesta hyötyä myös muut asiakasryhmät ja minkälaisia variaatioita siitä voisi kehittää. Materiaalipaketti voisi tulevaisuudessa toimia potentiaalisesti laajemmin taiteellisen työn tukena ja luoda osallistavampia olosuhteita.

Näiden olosuhteiden kannalta on kuitenkin huolestuttavaa, miten suppeasti taiteelliseen työskentelyyn liittyvää visuaalista- ja selkokielistä materiaalia on saatavilla. Selkokeskuksen (2023a, 2023b, 2023c) mukaan selkokirjojen tämänhetkinen määrä on kuitenkin vain noin 500 kappaletta ja kuvataidetta käsitteleviä selkokirjoja ainoastaan kuusitoista kappaletta. Näistä teoksista yksi on opas kuvataiteen tekemiseen. Teos on Haatajan (2008) teos Tee kuva! Selkokielineen opas taiteen tekemiseen. Kettuki (Aho J. ja Rosavaara K.) on julkaissut vuonna 2020 selkokielineen teoksen Opas taiteilijalle, josta löytyy tietoa kuvataidealasta ja taiteilijan työstä. En onnistunut löytämään edellä mainittujen teosten lisäksi muuta selkokielistä tai visuaalista materiaalia kuvataiteellisesta työskentelystä. Näistä teoksista vain ensimmäisenä mainittu esittelee taiteellisen työskentelyn erilaisia tekniikoita työskentelyvaiheineen ja

tarvikkeineen yksityiskohtaisesti ja kuva-avusteisesti. Tämä herätti pohtimaan, kuinka suppeasti taiteelliseen työskentelyyn liittyvää visuaalista- ja selkokielistä materiaalia on saatavilla. Mietin myös sitä, että nykyään on kasvavissa määrin olemassa videomuodossa olevaa ohjeistus- ja opetusmateriaalia laajasti eri aihealueista mukaan lukien taiteellisen työskentelyn ja sen tekniikat. Myös selkokielisiä videoita on olemassa, mutta niiden määrä on varsin vähäinen. En löytänyt selkokielisiä videoita taiteellisesta työskentelystä. On toki otettava huomioon, että digitaalisia menetelmiä käytettäessä työntekijän tuki on useimmiten välttämätöntä. Pohdin erilaisia tarpeita ja tapoja saavuttaa tietoa sekä pystyä hyödyntämään sitä omakohtaisesti. Erityisen tuen tarpeessa olevien asiakkaiden kanssa työskennellessä on usein työntekijän vastuulla havaita ja tarjota erilaisia keinoja ja vaihtoehtoja, jotka voisivat olla asiakkaalle hyödyllisiä. Eri keinoja kokeilemalla on mahdollista löytää yksilön toimintaa tukevat apuvälineet. Asiakkaiden tarpeet ja toimintakyvyt ovat hyvin yksilöllisiä, joten erilaisia apuvälineitä kuten selkokielistä- tai visuaalista materiaalia on tarpeellista olla olemassa monessa eri muodossa. Visuaalista materiaalia voi käyttää myös ilman sanallista vuorovaikutusta. Tämä laitto mieltämään visuaalisen materiaalin käyttömahdollisuuksia sellaisissa tilanteissa, joissa sanallista kommunikaatiota tai yhteistä kieltä ei ole. Koen, että on paljon sellaisia asiakasryhmiä ja ympäristöjä, joissa visuaalinen opetusmateriaali ja visuaalinen kommunikaatio voisi olla tarpeellista. Tässä kehittämistyön prosessissa tuotin visuaalisen apuvälineen vastaamaan yhteen asiakastyössä havaittuun tarpeeseen. Uskon, että erilaisia tarpeita, joissa visuaaliset ja muunlaiset apuvälineet voivat olla hyödyllisiä ja tarpeellisia, on olemassa paljon lisää.

Lähteet

Aho, J & Rosavaara, K. 2020. Opas taiteilijalle. Kettuki. Viitattu 6.10.2023. https://kettuki.fi/wp-content/uploads/2021/07/OPAS_TAITEILIJALLE_web.pdf

Aivoliitto 2022. Kuvat arjen tukena. Viitattu 12.5.2022. <https://www.aivoliitto.fi/kommunkaatiokeskus/kehityksellinenkieliharjoitus/vinkkejä-arkeen/kuvat/#f03b4b09>

Arene 2020. Vastuullinen opinnäytetyö. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto. Viitattu 15.5.2022. <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/Areen%20ONT%20eettiset%20ohjeet%20esitysmateriaali%202020.pdf?t=1578486373>

Arnkil, H. 2021. Värit havaintojen maailmassa. Espoo: Aalto ARTS Books

Hyväri, S. & Vuokila-Oikkonen, P. 2016, päivitys 2020. Tutkimus- ja kehittämistyön luotettavuus. Osallistavan ja tutkivan kehittämisen opas 2.0. Viitattu 16.5.2022. <https://libguides.dia.fi/c.php?g=670543&p=4760642>

Jokelainen, S. 2019. TAIDESTUDIOTOIMINTA - taiteilijuutta, osallisuutta ja työllistymistä edistävä toimintamalli. Kettuki ry. Hämeenlinna. Viitattu 11.5.2022. https://kettuki.fi/wp-content/uploads/2021/07/KETTUKI_TAIDESTUDIOTOIMINTA.pdf

Jyväskylän lyseon lukio 2022. Väriympyrä. Viitattu 16.5.2022. <https://peda.net/jao/lyseo/opiskelu2/ojkuo/tjt/kuvataide/arkisto/lukuvuosi-2017-2018/kkjk/arkisto-2016-2017/ku1-2-jous/v%C3%A4riympyr%C3%A4>

Kaskela, M., Manninen, A. & Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro

Kehitysvammaliitto 2022a. Kehitysvammaisuus. Viitattu 12.5.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/>

Kehitysvammaliitto 2022b. Saavutettavuus. Viitattu 12.5.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/saavutettavuus/>

Kehitysvammaliitto 2022c. Selkokieli. Viitattu 12.5.2022. <https://www.kehitysvammaliitto.fi/selkokieli/>

Tietotekniikka- ja kommunikointikeskus Titoteekki 2014. Kuvat arjen tukena. Viitattu 12.5.2022. https://papunet.net/sites/papunet.net/files/materiaalia/Julkaisut/kuvat_kommunikoinnissa_2014.pdf

Leskelä, L. 2019. Selkokieli. Saavutettavan viestinnän opas. Espoo: Oppimateriaalikeskus Opikse

Lyhty ry 2022a. Viitattu 10.5.2022. <https://www.lyhty.fi/>

Lyhty ry 2022b. Taide- ja tekstiilityöpaja Luovilla. Viitattu 10.5.2022. <https://www.lyhty.fi/luovilla>

Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä: asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. E-kirja. Helsinki: Gaudeamus.

Oikeusministeriö 2022. Mitä yhdenvertaisuudella tarkoitetaan?. Viitattu 31.5.2022. <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-on-yhdenvertaisuus>

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2009, Kehittämistyön menetelmät - Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. WSOYpro: Helsinki.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun Puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Viitattu 3.8.2023. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Salonen, K., Eloranta, K., Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa korkeakoulutuksessa. Turun Ammattikorkeakoulu. Tampere: Juvenes print- Suomen yliopistopaino Oy. Viitattu 19.5.2022. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>

Selkokeskus 2022a. Näin kirjoitat selkokieltä. Viitattu 12.5.2022. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/nain-kirjoitat-selkokielta/>

Selkokeskus 2021. Selkojulkaisun ulkoasu. Viitattu 12.5.2022. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkojulkaisun-ulkoasu/>

Selkokeskus 2023a. Selkokielliset oppimateriaalit. Viitattu 6.10.2023. <https://selkokeskus.fi/selkokirjallisuus/selkokiellinen-oppimateriaali/>

Selkokeskus 2023b. Selkokirjallisuus. Viitattu 6.10.2023. <https://selkokeskus.fi/selkokirjallisuus/>

Selkokeskus 2023c. Selkokirjatietokanta. Viitattu 6.10.2023. <https://selkokeskus.fi/selkokirjallisuus/selkokirjatietokanta/?sw=fWNgd2J3f3Jz&ko=d2Nifnlk&pn=Jw%3D%3D&st=JA%3D%3D>

Selkokeskus 2022b. Selkokuva. Viitattu 12.5.2022. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokuva/>

Taiteen edistämiskeskus 2021. Taiteilijoiden ääni keskiössä ITE-taiteen, Outsider-taiteen ja erityistaidetoiminnan toimialakartoituksessa. Viitattu 11.5.2022. <https://www.taike.fi/fi/uutinen/-/news/1373872>

Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Talentian ammattieettinen lautakunta. Viitattu 16.5.2022. <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2020. Osallisuuden edistäminen. Viitattu 31.5.2022. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2022. Vammaispalvelujen käsikirja. Palvelutarpeen arviointi. Viitattu 6.10.2023. <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/palvelutarpeen-arviointi>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Viitattu 15.5.2022. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Tutkimuksellinen kehittämishanke opinnäytetyönä vs projektityö 2022. Opinnäytetyön ohjaajan käsikirja. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Viitattu 15.5.2022. <https://oppimateriaalit.jamk.fi/yamk-kasikirja/tyoelaman-tutkiva-kehittamistoiminta/projektityo-vs-ns-toiminnallinen-tutkimuksellinen-kehittamishanke-opinnaytetyo/>

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Kustannusosakeyhtiö Tammi

Vilka, H. 2006. Tutki ja kirjoita. Viitattu 31.5.2022. <http://hanna.vilka.fi/wp-content/uploads/2014/02/Tutki-ja-havainnoi.pdf>

Virtanen, H. 2012. Selkokielen käsikirja. Helsinki: Oppimateriaalikeskus Opike.

Kuviot

Kuvio 1: Prosessikaavio kehittämistyölle (mukaillen Saloranta, Elonen, Hautala & Kinos 2017)	
.....	21

Kuvat

Kuva 1: Osa testikäytössä olleista käsinmaalatuista ja laminoituista värikorteista (Kosunen 2022)	22
Kuva 2: Värikortit skannattuna puolelta, jossa esitetään perusvärit, joita yhdistämällä kortin toisella puolella oleva värisävy saadaan (Kosunen 2022)	23

Liitteet

Liite 1: Opas värikorttien käyttöön	35
Liite 2: Palautelomake.....	36

Opas värikorttien käyttöön

Värikortit opastavat sekoittamaan akryyli-maaleista erilaisia värisävyjä.

Värit sekoitetaan kuutta perusväriä ja valkoista väriä käyttäen.

Kuusi perusväriä koostuu kylmistä ja lämpimistä pääväreistä.

Värien suomenkieliset nimet ovat sitruunankeltainen, kadmiuminkeltainen, sinoooperinpunainen, karmiiniinpunainen, ultramariniininen, prussiinsininen ja titaani-valkoinen.

Värikorttien värit on sekoitettu akryyli-maaleilla.

Voit käyttää myös muunlaisia maaleja, jolloin sävyt voivat olla hieman erilaiset.

Korttien käyttö

Korteissa on kaksi puolta.

Toisella puolella on kaksi tai kolme väriä.

Toisella puolella on näistä väreistä sekoitettu väri.

Valitse kortista halunasi väri.

Katso kortin toiselta puolelta mistä väreistä se on sekoitettu.

Ota kortissa olevia värejä paletille tai lautaselle.

Sekoita maalit yhteen siveltimellä.

Tarvittavat materiaalit

-Akryyli-maalit (kylmät ja lämpimät perusvärit sekä valkoinen)

-Sivellin

-Paletti tai lautanen

Korteissa käytetyt värit

-Kylmä keltainen – Lemon Yellow

-Lämmin keltainen – Cadmium Yellow Medium Hue

-Kylmä punainen - Crimson

-Lämmin punainen – Cadmium Red Hue

-Kylmä sininen - Ultramarine

-Lämmin sininen – Prussian Blue Hue

-Valkoinen – Titanium White

Liite 2: Palautelomake

Palautekysely värikorttien käytöstä

Voit täyttää tämän palautekyselyn itsenäisesti tai yhdessä ohjaajan kanssa.
 Voit valita joko sanallisen (Kyllä/Ei)
 tai kuvallisen (Peukalo ylöspäin/Peukalo alaspäin) vastausvaihtoehdon.
 Kiitos palautteestasi.

Kuva: Papunetin kuvapankki, www.papunet.net, Sergio Palao / ARASAAC, muokkaus Papunet

1. Oliko värikorttien käyttö helppoa?

Kyllä / Ei

2. Oliko värikorteista sinulle hyötyä?

Kyllä / Ei

3. Saitko värikorteista apua värien sekoittamiseen?

Kyllä / Ei

4. Aiotko käyttää värikortteja jatkossa?

Kyllä / Ei

5. Onko sinulla kehitysehdotuksia? Keksitkö jotain parannettavaa?
 Kirjoita näkemyksesi vapaamuotoisesti.

---

6. Onko jotain muuta huomioitavaa?

Voit kirjoittaa vapaamuotoisesti palautetta.
